

AKTUÁLNOŠŤ MERLEAU-PONTYHO

MAURICE MERLEAU-PONTY: Notes de cours sur l'Origine de la géométrie de Husserl. Suivi de Recherches sur la phénoménologie de Merleau-Ponty. (Poznámky k prednáške o Husserlovom Pôvode geometrie. Nasledujú Výskumy fenomenológie Merleau-Pontyho). Vydal R. Barbaras. Paríž, PUF 1998, 406 s. (Edícia Epiméthée).

Pri zostavovaní tohto zborníka statí, ktoré sa zrodili z medzinárodného kolokvia na tému *Merleau-Ponty: podoby zmyslového konaného na pôde 4. parížskej univerzity v r. 1955*, sa objavili poznámky k prednáške *Pôvod geometrie od E. Husserla*. Po spracovaní boli celkom prirodzene zaradené na začiatok.

Ide o prednášku, ktorú mal Merleau-Ponty na programe v Collège de France v r. 1959-60, teda iba rok pred smrťou, pod názvom *Husserl na hranici fenomenológie*. Zhrnutie prednášky už vyšlo v *Résumés de cours. Collège de France (1952-1960)* v r. 1968. Samotná prednáška pozostáva z troch častí.

Prvá časť je komentárom a čiastočným prekladom *Pôvodu geometrie*. Celý francúzsky preklad zrealizuje až J. Derrida spolu s vlastným komentárom, takže by bolo zaujímavé porovnať oba komentáre.

Druhou časťou prednášky je čítanie a preklad začiatku prvého textu (*Reč*) z *Unterwegs zur Sprache (Cestou k reči)* M. Heideggera. A treťou je rozbor nepublikovaného Husserlovho textu *Die Erde als Ur-Arche bewegt sich nicht (Zem ako proto-archa sa nepohybuje)*. Aj tieto dva posledné texty boli medzitým preložené do francúzštiny.

Prednáška spolu s ostatnými prednáškami Merleau-Pontyho sa týka problematizovania možnosti filozofie a ontológie. Toto spytovanie je spytovaním jazyka: "... príchod bytia, genéza zmyslu a bytia sa deje v jazyku a cez jazyk", konštatuje F. Robert vo svojej prezentácii prednášky.

Ukazuje sa tiež, že toto simultánne čítanie Husserla a Heideggera nie je náhodné. Na jednej strane Merleau-Ponty vidí v Heideggerovi možnosť oslobodiť sa od Husserla, jeho intencionálnej analytiky a na strane druhej je pre myslenie Merleau-Pontyho z posledného obdobia vôbec charakteristická syntéza oboch týchto autorov. Táto syntéza je možná najmä v rovine reči, jazyka, ktorý umožňuje u jedného prístup k bytiu, u druhého k idealitám.

Kľúčovým pojmom a napokon spoločným menovateľom všetkých troch mysliteľov je pojem "jedného-v-druhom" (Ineinander, Verflechtung), ale až Merleau-Ponty mu dá celý rozlet, o čom svedčí množstvo jeho viac alebo menej synonymných variantov: prepletenie, chiazma, prekrývanie, presah(ovanie). Takými sú vzťahy ja-druhý, ja-svet, minulosť-prítomnosť, telesnosť-historickosť, reč-zmysel (idealita), vzťahy neanalyzovateľné, nerozlíšiteľné, nehierarchické.

Druhá časť publikácie teda pozostáva z príspevkov štrnástich najlepších francúzskych i zahraničných znalcov Merleau-Pontyho diela.

J. Garelli, profesor na Univerzite v Amiens, (*Husserlovo dedičstvo a merleau-pontyovská skúsenosť začiatku*) dáva do súvislosti neukončený ráz Husserlovej

fenomenológii s východiskom Merleau-Pontyho,⁴ ktoré sa vyznačuje odmietaním radikálneho začiatku, ako aj princípu. Merleau-Ponty začne svoje filozofovanie "uprostred" sveta, vnímaním, ktoré "sa deje vo veciach", bytím ako hadovitosť či kľukatosť (serpentelement)(s. 119).

M. Haar, profesor na 1. parížskej univerzite (*Blížkosť a vzdialenosť Heideggera u neskorého Merleau-Pontyho*), porovnáva poobratové dielo freiburského filozofa a Merleau-Pontyho vo svetle pracovných poznámok v nedokončenej práci *Viditeľno a neviditeľno*. Obaja sú si blízki svojimi antiredukcionistickými východiskami, úplne sa však rozchádzajú v otázke traktovania sveta ako prepletenia ľudského a vitálneho, spoločenského a organického. Takúto "zmes" by Heidegger, rozlišujúci medzi Zemou a svetom, nebol akceptoval. Merleau-Ponty bol iste ovplyvnený aj Heideggerovým myslením bytia a prekonaním subjektivity. Proti Heideggerovmu pojmu sveta a bytia však postaví svet zakorenenejší v (univerzálnej) "telovosti" (chair)(s. 144), akejsi ozvene starovekej "duše sveta".

B. Flynn zo Štátnej univerzity v New Yorku (*Merleau-Ponty a filozofický postoj skepticizmu*) ukazuje, ako Merleau-Ponty, ktorý zavrhol fenomenologickú redukciu a podrobil kritike aj techniku imaginatívnych obmien, dospel cez pojem Gestalt-u tvarovej psychológie k neutrálnemu postoju založenému na percepčnej viere, ktorá nevylučuje objektivizmus a v morálnej rovine pripomína Humov skepticizmus.

M. Carbone z Milánskej univerzity (*Zmyslové a nadbytočné. Merleau-Ponty a Kant*) konfrontuje Merleau-Pontyho s iným klasickým predchodcom, Kantom a najmä s jeho *Kritikou súdnosti*, na ktorú sa Merleau-Ponty neraz vo svojom diele odvoláva. Ukazuje, ako zúžený pohľad na túto *Kritiku*, odmietajúci jej systematický ráz, nedovolil Merleau-Pontymu pokladať túto teóriu umenia za rozvinuté nazeranie na "umenie skryté v hĺbkach ľudskej duše", o ktorom je reč tak v *Kritike súdnosti*, ako aj vo *Fenomenológii vnímania*. Inak by bol pri vlastnom hľadaní "spojenia medzi telovosťou a ideou" objavil v Kantovi nejednu inšpiráciu a rozvinutie (s. 191).

F. Worms, docent 3. lillskej univerzity, vo svojom príspevku nazvanom *Medzi intuíciou a reflexiou. Zmysel kritiky v Merleau-Pontyho fenomenológii* ukazuje, ako Merleau-Pontyho kritika filozofii reflexie, tohto "klasického predsudku", viedla k zjednoteniu jeho diela (od *Fenomenológii vnímania* po *Viditeľno a neviditeľno*) pod heslom "návratu k fenoménu" a výlučne na základe "fenomenológii vnímania".

C. Lefort z Vysoké školy spoločenskovednej (EHESS) a vydavateľ *Viditeľna a neviditeľna* sa zamýšľa nad problémom orientácie v analýze vzťahov medzi (organickým) telom a svetom, keďže "vidiace" je nielen situované, ale aj pohybuje sa.

Známy belgický profesor (Slobodná univerzita v Bruseli) **M. Richir** (*Zmyslové vo sne*) upozorňuje na isté nesprávne chápanie "ontológie" u Merleau-Pontyho, spočívajúce v zámene štruktúr "Telo-svet" a vzťahov medzi nimi s (reálnym) bytím, zatiaľ čo tieto štruktúry a vzťahy sú iba na "okraji bytia". Kritériom rozlišovania je tu práve zmyslové obsiahnuté vo sne, ktoré musí byť fiktívne, aby bolo reálne.

Y. Tierry, stredoškolský profesor filozofie z Paríža, si vo svojom príspevku (*"Kogito" ako zmyslová skúsenosť*) kladie otázku, či bol Merleau-Ponty konzekventný, keď vo svojej koncepcii pripustil čosi také ako "kogito", aj keď ho nazval "nové". Ukazuje, že Merleau-Pontyho "kogito" sa neobmedzuje ani na nejaký "prekonaný filozofický

moment", ani na nejakú "druhú idealizáciu", ale ostáva činné ako podmienka skúmania a ako danosť v tom, čo toto skúmanie objaví (s. 255).

I. Matosová - Diasová z Lisabonskej univerzity sa snaží odpovedať na otázku "Možno povedať, že sa u Merleau-Pontyho stretávame s nejakou zmyslovou ontológiou zmyslového, s esteziologickou ontológiou?" (s. 270). Vychádzajúc z príslušných Merleau-Pontyho textov, dospieva k záveru, že vedúcou niťou jeho filozofie je skutočne esteziologický život ako zmes zmyslového a inteligibilného, že filozofia ako skúsenosť a výkon tohto života je kolobehom, neurčenou premennou. Preto treba hovoriť podľa autorky skôr o (ontologickej) esteziológii než o esteziologickej ontológii.

R. Barbaras, docent 4. parížskej univerzity, vydavateľ recenzovanej publikácie, ktorého sme mali možnosť privítať pred tromi rokmi na pôde Filozofického ústavu, nazval svoj príspevok *Zdvojenie originálna* s cieľom ukázať, že telesné originálne zahŕňa podstatne v sebe "divé bytie" na jednej strane a na strane druhej vnímanie ako "založenie" (Stiftung). Vzájomné prekrývanie či "obaľovanie" zmyslového a zmyslu je inou podobou tohto zdvojenia.

Profesorka filozofie **C. Dauliachová** (*Výraz a onto-antropológia u Merleau-Pontyho*) si predsavzala ozrejniť merleau-pontyovský štatút výrazu v jeho vývoji od *Fenomenológie vnímania* po *Viditeľno a neviditeľno* a "onto-antropológiu" ako podhubie a zároveň výsledok tohto vývoja. Konkrétne, tento prechod od antropológie sústredenej na telesnosť a bytie-k-svetu k ontológii štruktúrovanej okolo Bytia, Logu a Telovosti sa uskutočňuje v momente uchopenia spojenia sveta a subjektu. Konečnú podobu Merleau-Pontyho filozofie autorka neváha dokonca označiť za "metafyziku viditeľnosti".

Problematike výrazu je venovaný aj príspevok **B. Waldenfelsa** z Univerzity v Bochumi, známeho fenomenológa a historika francúzskej fenomenológie a existencializmu: *Paradox výrazu u Merleau-Pontyho*. Ukazuje, ako sa Merleau-Ponty podobne ako vo väčšine predchádzajúcich prípadov inšpiroval Husserlom, a najmä touto jeho tézou z *Karteziánskych meditácií*: "Východiskom (fenomenologickej psychológie) je číra a takpovediac ešte mĺkva skúsenosť, ktorej vlastný zmysel treba priviesť k číremu výrazu". Waldenfels prechádza rôznymi podobami a pohybmi výrazu u Merleau-Pontyho (odklon, posun, preklad, exces...) a prichádza k záveru, že hoci Merleau-Ponty mohol ovplyvniť takých autorov ako Foucault, Deleuze či Levinas, práve tento paradox výrazu mu umožňuje čeliť rôznym variantom fundamentalizmu, konštruktivismu, lingvistickému pragmatizmu, o "postmodernistických hlúpostiach" (s. 318) ani nehovoriac.

Do tretice aj **F. Dasturová**, profesorka 12. parížskej univerzity, ktorá tiež už navštívila Čechy a Slovensko - jedna z jej prác bola preložená do češtiny - sa venuje problematike výrazu - aj názov svojho príspevku (*Telo reči*) prevzala od Husserla (*Sprachleib*) potom, čo tento výraz od neho prevzal a rozvinul Merleau-Ponty, a to smerom, ktorým by sa Merleau-Ponty sotva bol vydal. Merleau-Pontymu nepôjde o "reč bez slov", ale o reč "hovoriacu", ustanovujúcu a reč "hovorenú", ustanovenú v závislosti od "významovej intencie" na jednej strane a od "sedimentácie" rečových aktov na strane druhej.

Hovoriť o matematike u fenomenológa percepcie, ktorý navyše matematiku 20. storočia prakticky neovládal, sa muselo zdať spočiatku ako nemožné aj samotnému autorovi posledného príspevku (*Problém matematiky v Merleau-Pontyho filozofii*)

P. Cassou-Noguovi, asistentovi z 3. lillskej univerzity - kým si neozrejml skutočnosť, že svet zmyslový a svet matematiky sú síce dva svety, ale obsahujú princíp ekvivalencie a spoločné štruktúry. "Aj keď len analogicky, filozofia zmyslového je filozofiou matematiky a filozofia matematiky je metafyzikou" (s. 372). Autor tak vychádza z filozofie sveta, prechádza k filozofii matematiky, do jazyka ktorej sa pokúsi preložiť Merleau-Pontyho vnímanie a jazykový výraz. Po objasnení viditeľného a neviditeľného v idealite pomocou matematického výrazu dospeje k vymedzeniu matematiky ako ontológie, čo bolo i Husserlovým zámerom, aj keď v inej rovine. Tak sa vytvoril rámec, do ktorého sa dala umiestniť Merleau-Pontyho epistemológia.

Na záver dodajme, že všetky tieto skúmania Merleau-Pontyho fenomenológie, hoci nešetria kritikou, sú veľmi fundované, bohaté na myšlienky, informácie, podnety a vcelku vyznievajú pozitívne. Tým viac svedčia o aktuálnosti Merleau-Pontyho, ktorá by sa mala prejavovať aj v našej filozofickej produkcii.

Jozef Sivák

Mgr. Jozef Sivák, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR